

Τι σημαίνει νόημα, πρόταση, και πραγματικότητα; Στο μάθημα αυτό θα εξερευνήσουμε τις ρίζες του πραγματισμού στο έργο του Τζέιμς [1842-1910] και του Ντιούι [1859-1952] και του λογικού θετικισμού του Κάρναπ [1891-1970] και του Άιερ [1910-1989] για να φτάσουμε ως το *Tractatus* (1921) του Βιτγκενστάιν [1889-1951]. Θα δούμε πώς η κριτική της παραδοσιακής μεταφυσικής εξελίσσεται σταδιακά σε μια κριτική όχι μόνο της οντολογίας αλλά και της γλώσσας μέσω των οποίων εκφράζονται οι έννοιες. Θα μας απασχολήσουν έτσι οι έννοιες του νοήματος, της πρότασης, της σύνταξης, της εμπειρικής επαλήθευσης, της αντιστοιχίας και της επιβεβαίωσης. Είναι γνωστό ότι στον πρώιμο Βιτγκενστάιν η ηθική είναι κάτι για το οποίο δεν μπορούμε να μιλήσουμε και επομένως *άρρητο*.

Μέσα από αυτήν την εξέταση των εννοιών θα συναντήσουμε τον νεώτερο πραγματισμό του Ρίτσαρντ Ρόρτυ. Εδώ όμως θα αναδειχθεί ένα παράδοξο, διότι ενώ ο Ρόρτυ θεωρεί ως πρόπομπό του πραγματισμού του τον Βιτγκενστάιν, θα δούμε ότι υπάρχει μια ανάγνωση του ύστερου Βιτγκενστάιν, και ιδίως των *Λογικών Ερευνών* (1953) που μπορεί, αντίθετα από τον Ρόρτυ [1931-2007] αλλά και όλα τα προηγούμενα φιλοσοφικά ρεύματα, να νομιμοποιήσει μια επιστροφή στη μεταφυσική και το ανθρώπινο πρόσωπο. Εδώ θα αξιοποιήσουμε και το έργο του Πάτναμ [1926-2016]. Μετά τον Βιτγκενστάιν έχει καθιερωθεί να μιλάμε για «γλωσσική στροφή» στην αναλυτική φιλοσοφία. Στη γλωσσική αυτή στροφή υπάρχει σαφέστατα μια κριτική του εμπειρισμού. Θα ερευνήσουμε τον τρόπο με τον οποίο τίθενται τα μεγάλα ζητήματα του υποκειμένου, των θεσμών και της σχέσης με τον άλλο, μετά τη «γλωσσική στροφή» και τη δυνατότητα να φτάσουμε, μετά τον Βιτγκενστάιν, σε μια φαινομενολογία της γλώσσας που θα εκπληρώνει με διαφορετικό τρόπο τα μεγάλα μεταφυσικά και ηθικά εκείνα αιτήματα που δεν μπόρεσε να εκπληρώσει η φαινομενολογία του Χούσερλ [1859-1938].

Το μάθημα θα εξεταστεί με γραπτές εξετάσεις.

Θα λειτουργήσει άμεσα και η πλατφόρμα της ηλεκτρονικής τάξης, στην οποία θα πρέπει να γραφτείτε.

Βιβλιογραφία στον Εύδοξο:

- 1) Λούντβιχ Βιτγκενστάιν, *Tractatus Logico Philosophicus*, Παπαζήσης 1978 [1921].
- 2) Λούντβιχ Βιτγκενστάιν, *Φιλοσοφικές έρευνες*, [1953] Παπαζήσης.

## ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΦΣ131. Διδάσκων: Μιχάλης Πάγκαλος

«Ο αναγκαίος δρόμος που οδηγεί προς μια γνώση απόλυτα θεμελιωμένη (με το υψηλότερο νόημα του όρου) ή, πράγμα που είναι το ίδιο, προς μια φιλοσοφική γνώση, είναι αυτός μιας καθολικής αυτογνωσίας, καταρχάς μιας αυτογνωσίας της μονάδος και, στη συνέχεια, της κοινότητας των μονάδων. [...]

Noli foras ire, μας λέει ο Αυγουστίνος, in te redi, in interiore homine habitat veritas [Μην επιθυμείς να ζεις έξω, επίστρεψε στον εαυτό σου, η αλήθεια κατοικεί στον εσωτερικό άνθρωπο]»

Έντμουντ Χούσσερλ, *Καρτεσιανοί Στοχασμοί*, 1929.

Τόσο ο Έντμουντ Χούσσερλ [1859-1938] όσο και ο Λούντβιχ Βίτγκενστάιν [1889-1951] αναζήτησαν μια *φιλοσοφία της γλώσσας*. Αν η αναζήτησή τους αυτή εδράζεται στο κοινό υπέδαφος μιας κριτικής του εμπειρισμού, οι δρόμοι που παίρνουν, ωστόσο, είναι πολύ διαφορετικοί: ο Χούσσερλ ξεκινά από την έννοια της *υποκειμενικότητας* ως συνείδησης, μονάδας και ενότητας, για να αναζητήσει έπειτα το ξεπέρασμά της στην ιδέα της *διυποκειμενικότητας*, στη γλώσσα και τον βιόκοσμο. Αποτελεί κοινή παραδοχή, ωστόσο, σήμερα ότι το έργο του Χούσσερλ παρέμεινε φιλοσοφικά ανεκπλήρωτο. Θα

προσπαθήσουμε να εξετάσουμε τους λόγους για την «αποτυχία» αυτή του χουσερλιανού προγράμματος.

Ο Βίτγκενστάιν –εδώ αναφερόμαστε στην ώριμη, δεύτερη περίοδο του έργου του– ξεκινά, αντίθετα, από τις έννοιες του γλωσσικού παιχνιδιού, της πρακτικής και της χρήσης, για να αναζητήσει επίσης μια φιλοσοφία της γλώσσας. Στη διάρκεια αυτού του μαθήματος, θα δούμε λοιπόν πώς το αίτημα αυτό πράγματι εκπληρώνεται μέσα στη φιλοσοφία του ύστερου Βίτγκενστάιν. Ταυτόχρονα θα μελετήσουμε ποια έννοια *υποκειμενικότητας* μπορεί να αναδυθεί από το έργο του και θα την αντιπαραβάλλουμε προς τις έννοιες της υποκειμενικότητας και της γλώσσας που συναντάμε στο έργο του Χάιντεγκερ<sup>1</sup> («η γλώσσα είναι ο οίκος του είναι»), του Λεβινάς<sup>2</sup> («η γλώσσα είναι το ίχνος του Άλλου») και της Σιμόνης Βέιλ<sup>3</sup> («η βουβή και υπόκωφη κραυγή των δυστυχημένων»). Ταυτόχρονα θα επεκταθούμε και στη διδακτική αξιοποίηση λογοτεχνικών κειμένων και, με αυτήν την αφετηρία, θα θέσουμε το ερώτημα σχετικά με το αν υπάρχει μια «γλώσσα των συναισθημάτων» και μια «γλώσσα της ηθικής ζωής».

Στην πορεία του μαθήματος θα προσπαθήσουμε να διαλευκάνουμε και ερωτήματα όπως τα ακόλουθα: «πώς συνδέεται η γλώσσα με τη μη γλωσσική πραγματικότητα;», «τι είναι η σχέση αναφοράς;», «τι είναι το γλωσσικό νόημα;», τι σημαίνει «γλωσσική κυριαρχία;» και ως προς τι διαφέρει από άλλες μορφές κυριαρχίας, κλπ.

Το μάθημα θα εξεταστεί με γραπτή εργασία.

---

<sup>1</sup> Μάρτιν Χάιντεγκερ, 1889-1976.

<sup>2</sup> Εμμανουήλ Λεβινάς, 1905-1995.

<sup>3</sup> Σιμόν Βέιλ, 1909-1943.

Θα λειτουργήσει άμεσα και η πλατφόρμα της ηλεκτρονικής τάξης, στην οποία θα πρέπει να γραφτείτε.

Βιβλιογραφία στον Εύδοξο:

- 1) Sylvain Auroux, *Φιλοσοφία της γλώσσας*, Μεταίχμιο, 2005.
- 2) William G. Lycan, *Φιλοσοφία της γλώσσας*, Δαρδανός, 2007.